

*Inbreng rondetafelgesprek over toekomst jeugdbescherming.
27 oktober 2021*

Geachte leden van tweede kamer,

Hartelijk dank voor uw uitnodiging om te reageren op het toekomstscenario van de jeugdbescherming. Met genoegen heb ik het toekomstscenario kind- en gezinsbescherming gelezen, evenals de reactie daarop van de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming in het rapport 'Jeugdbescherming in de toekomst'.

Het is in mijn ogen heel positief dat de functies van veilig thuis, de gecertificeerde instelling en de raad voor de kindbescherming, met andere woorden drie instellingen en instituties, terug worden gebracht tot 1. Dit voorkomt versnippering, tijdsverspilling en onduidelijkheid over taak- en verantwoordelijkheden. Het is mij echter onduidelijk wat er met 'hulp' wordt bedoeld: wie gaat straks wat doen? Wat doet het lokale team? Wat doet de specialistische hulpverlening? En wat doen de jeugd- en gezinsbeschermers? Het is niet wenselijk dat dit tot op de letter in de wet wordt uitgeschreven, maar het is wel goed dat er wordt aangegeven hoe de afstemming daarover moet plaatsvinden. Juist om te voorkomen dat er alsnog onduidelijkheid – of mogelijk zelfs concurrentie – ontstaat over hulp vanuit het lokale team, specialistische zorg of regionaal veiligheidsteam.

In bredere zin vind ik dit een belangrijke beperking van het toekomstscenario, dat het zich teveel richt op de regels en instituties en te weinig op de mensen die het werk doen en de maatschappelijke en sociale context waarin problemen zich ontwikkelen. Een recent voorbeeld daarvan zijn misschien wel de uithuisplaatsingen van een groot aantal kinderen als mogelijk gevolg van de toeslagenaffaire. In de jeugdhulp moet mijns inziens dan ook een fundamentele perspectiefwisseling plaatsvinden, waarbij de leefwereld van kinderen en gezinnen niet ondergeschikt wordt gemaakt aan de eisen van het jeugdbeschermings- en zorgsysteem. De reflex in het huidige systeem is, zoals uitgevoerd door mensen, teveel gericht op veiligheid in een 'ja/nee' sfeer, waarbij vooralsnog gebruik wordt gemaakt van instrumenten voor risicotaxatie met slechts matige voorspellende waarde. Het is veilig, of onveilig. Niet zelden worden verstrekkende beslissingen genomen voor jeugdigen en hun ouders op basis van onbetrouwbare informatie over de 'feitelijke' situatie door het ontbreken van adequate communicatie van de professionals met het gezinssysteem. Een meer therapeutische benadering is gewenst, waarin het handelen van de professional is afgestemd op wat het individu nodig heeft. Dat wil zeggen, de jeugdige en zijn of haar omgeving vormen het hart van een positief proces van verandering. Het beschermen van de jeugdige staat centraal en niet de vraag of het handelen van de professional zichzelf of de zorgorganisatie beschermt voor mogelijke juridische aansprakelijkheid. Problemen worden in mijn visie niet gemedicaliseerd, maar beschouwd als een vorm van aanpassing van het individu en het sociale systeem om het leven draaglijk te maken onder ingewikkelde omstandigheden. Dit vraagt om het minimaliseren van dwang, het sterk verminderen van residentiele en andere ingrijpende vormen van zorg en een verschuiving naar wat mensen zelf kunnen met elkaar en hun gemeenschap, eventueel ondersteund door professionals. Centraal moet staan het stimuleren van ervaren competentie, autonomie en verbondenheid van burgers, zodat zij opgewassen zijn tegen problemen die eigen zijn aan het leven. Hiervoor is het nodig dat we geen beslissingen nemen over mensen, maar mensen helpen gezamenlijk beslissingen te nemen om hun situatie te verbeteren, omdat de oplossingen hen dan versterken en duurzamer zijn; dus tot meer veerkracht leiden.

In het verlengde hiervan: zoals u wellicht weet wijst onderzoek uit dat het informele steunsysteem en daarmee het eigen netwerk wordt omschreven als cruciaal onderdeel voor het slagen van behandelingen. Helaas benoemt het toekomstscenario slechts dit inzicht. Daarmee heeft voor kinderen en jongeren deze eerste bron van steun nog geen (juridische) positie. Voor de volwassenen zijn er juridische mogelijkheden om netwerkliden een positie te geven waarin hun betrokkenheid geformaliseerd is, denk aan mentorschap, bewindvoerder en curator. Alleen voor jeugdigen is er op dit punt niets geregeld. In de praktijk en uit ons onderzoek blijkt dan ook dat het voorkomt dat informele steunfiguren wel betrokken worden, maar juist bij complexe besluitvorming aan de kant worden geschoven. Onder het mom van 'nu moeten de echte besluiten worden genomen en wij dragen hier de verantwoordelijkheid voor veiligheid'. Wat denkt u dat dit doet met een tante die door de jongere is uitgekozen als zijn steun en toeverlaat, maar op het moment dat het er op aankomt van professionals de kamer moet verlaten? Als we niet oppassen breken we juist op deze manier de steunende netwerken rondom deze gezinnen af in plaats van deze te stutten en steunen waar nodig. Zoals door de RSJ beschreven, zou het recht op een zelfgekozen steunfiguur moeten worden meegenomen in dit toekomstscenario. Zie ook het initiatiefvoorstel van de heer Rene Peters, dat hier enkele weken geleden is besproken. Uitgangspunt van dit voorstel is dat voor kinderen betrokkenheid van naasten juridisch is gewaarborgd, juist wanneer hun veiligheid in het geding is.

Ter afsluiting, in het toekomstscenario is digitalisering, naast ander technologische ontwikkelingen in de zorg, onbenoemd gebleven. Dat is een gemiste kans. Data bieden een prachtige mogelijkheid om veiligheid van kinderen beter in te schatten en kunnen helpen om onderling leren tussen professionals te versnellen. Technologie kan helpen om jongeren en ouders zelf meer grip op hun leven te laten krijgen. Door bijvoorbeeld het dragen van een smartwatch, kan stress in het moment zelf worden vastgesteld en kunnen dragers van een dergelijk horloge via een trilling van het horloge direct geattendeerd worden op het feit dat hun stressniveau toeneemt. In de praktijk zien we dat dit bij jeugdhulpverleners helpt, het biedt hen tijdens een ingewikkeld gesprek met een jongere directe feedback waardoor zij zich bewust zijn van hun al dan niet oplopende stressniveau, zodat zij kunnen kiezen hoe zij met deze informatie omgaan. Dit zou voor ouders ook een laagdrempelige manier zijn om in het moment zelf feedback te krijgen over hun stressniveau. En wat denkt u van een lamp boven de keukentafel die gekoppeld is aan audiosensoren en op basis van de toonhoogte van kleur kan verwisselen. Om zodoende ouders op laagdrempelige wijze feedback te geven op het moment dat zij met stemverheffing beginnen te praten: als zij tegen elkaar beginnen te schreeuwen kleurt de lamp oranje, als zij rustig tegen elkaar praten kleurt de lamp wit. Klinkt het u als toekomstmuziek in de oren? Dat klopt. Daarom hoort het ook thuis in een toekomstscenario.

Ik vat samen:

- Beschrijf hoe professionals met elkaar moeten afstemmen over wie welke hulp verleent.
- Ontwerp een transformatietraject waardoor veiligheid als een verantwoordelijkheid wordt gezien van iedereen in de samenleving.
- Verwerk het recht op een zelfgekozen steunfiguur door jeugdigen in het toekomstscenario.
- Start een meerjarig 'Nationaal programma digitale innovaties mentale gezondheid jeugd en gezin'.

Ik dank u hartelijk voor uw aandacht.

Dr. Levi van Dam

Docent en wetenschapper Universiteit van Amsterdam

Medeoprichter stichting JIM en Garage2020, werkzaam bij Level